

Examen VWO

2011

tijdvak 1
woensdag 18 mei
9.00 - 12.00 uur

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit drie blokken met in totaal 31 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 65 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1: Ideale schoonheid: invloed van klassieke theorieën over schoonheid in de renaissance en de Gouden Eeuw.

Blok 2: Orpheus: de klassieke mythe als uitgangspunt voor muziek- en dansvoorstellingen.

Blok 3: De klassieke held en de spektakelfilm.

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis.

In het vragenboekje staan boven de vraag meestal één of meer bronnen aangegeven die van speciaal belang zijn bij de vraag. Op het beeldscherm zijn deze bronnen aangegeven met een groene stip.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1 Ideale schoonheid

Dit blok gaat over klassieke theorieën over schoonheid en hoe deze van invloed zijn geweest op de kunst van de Italiaanse renaissance en de Gouden Eeuw in de Nederlanden.

afbeelding 1 en 2

In 1510 voltooide Rafaël zijn fresco *De School van Athene*. In het midden van de schildering zie je Plato en Aristoteles. Zij worden omringd door andere Griekse filosofen en geleerden. Het werk maakt deel uit van een reeks fresco's die Rafaël schilderde voor de privé-vertrekken van Paus Julius II.

Het fresco is representatief voor de periode waarin het werd geschilderd. Dat geldt voor de vormgeving, de inhoud en de functie.

- 2p 1 Geef voor twee van deze aspecten aan waarom het werk typerend is voor zijn tijd.

afbeelding 2, tekst 1

De gebaren die Plato en Aristoteles hier maken worden vaak in verband gebracht met hun filosofie. Zo wijst Plato omhoog naar de hemel.

Dit gebaar kan in verband worden gebracht met Plato's ideeën over schoonheid. Hij had bijvoorbeeld weinig waardering voor de beeldende kunst van zijn tijd.

- 2p 2 Leg uit hoe Plato's gebaar samenhangt met zijn oordeel over de beeldende kunst.

tekst 2

De Romeinse bouwmeester Vitruvius uit de eerste eeuw voor Christus formuleerde ideeën over schoonheid. Hij schreef *De Architectura*, een theoretische beschouwing in tien boeken over de bouwkunst uit de oudheid.

Vitruvius besteedde daarin onder meer aandacht aan bouwmaterialen, watervoorzieningen en technische hulpmiddelen. Maar zijn werk werd in de renaissance vooral gewaardeerd vanwege de theoretische onderbouwing die hij architecten bood.

- 1p 3 Leg uit waarom dit in de renaissance zo belangrijk werd gevonden.

afbeelding 3, 4 en 5, tekst 2

Vitruvius beschreef de relatie tussen de menselijke figuur en de cirkel en het vierkant. Daarmee maakte hij duidelijk hoe de architectuur de ordeningsprincipes van de natuur zou moeten volgen. In de renaissance werd deze beschrijving door kunstenaars uitgewerkt in tekeningen. De beroemdste is die van Leonardo da Vinci uit ca. 1490, rechts op afbeelding 3.

- 2p 4 De opvattingen van Vitruvius werkten ook door in de feitelijke bouwpraktijk van de renaissance. Dat geldt bijvoorbeeld voor de kerk die je ziet op afbeelding 5. Leg uit hoe dit gebouw zich verhoudt tot de Vitruviaanse tekening van Da Vinci.

afbeelding 3, 4 en 5, tekst 2

De vormgeving van de kerken die zijn te herleiden tot de Vitruviaanse tekening van Da Vinci, werd niet alleen ingegeven door een voorliefde voor het klassieke schoonheidsideaal. De tekening werd in de renaissance ook vanuit een christelijk-religieus standpunt geïnterpreteerd.

- 3p 5 Leg uit waarom de tekening toen ook vanuit een christelijk standpunt werd geïnterpreteerd. Geef daarna aan wat die interpretatie inhoudt en breng deze in verband met de vormgeving van deze kerken.

tekst 3

Kennis van de klassieke theorieën over schoonheid leidde in de renaissance tot tal van nieuwe inzichten. Voor de verschillende kunst disciplines werden nieuwe uitgangspunten uitgewerkt in traktaten. Soms leidde dat tot tegengestelde meningen.

In tekst 3 is te lezen dat de muziektheoretici Zarlino en Galilei tot verschillende conclusies kwamen over het stemmen van instrumenten.

- 2p 6 Leg uit dat Galilei daarbij in feite afweek van het schoonheidsideaal van de renaissance. Geef ook aan waarom hij van dit ideaal afweek.

tekst 4

In het begin van de zeventiende eeuw groeide ook in de Nederlanden de belangstelling voor de idealen en vormen van de Italiaanse renaissance. Beeldend kunstenaars namen al snel ideeën over. Ook de culturele kring rond het Haagse hof, met Constantijn Huygens als middelpunt, was geïnteresseerd in en op de hoogte van wat de Italiaanse renaissance te bieden had.

- 1p 7 Verklaar de belangstelling van deze kring voor de Italiaanse renaissance.

afbeelding 6 en 7, tekst 4

Op afbeelding 6 zie je een ets van het woonhuis dat Constantijn Huygens voor zichzelf liet bouwen. Huygens en architect Jacob van Campen kenden het boek van Vitruvius en pasten zijn uitgangspunten toe in dit huis.

Daarmee braken ze met de bestaande bouwtraditie in de Nederlanden zoals die bijvoorbeeld te zien is in de Vleeshal in Haarlem, die dertig jaar eerder was gebouwd. Op afbeelding 7 is dit gebouw te zien.

- 2p **8** Bespreek twee kenmerken van het huis op afbeelding 6 waaraan je kunt zien dat de uitgangspunten van Vitruvius zijn toegepast.

Tot ver in de zestiende eeuw waren zowel het ontwerpen als het vervaardigen van bouwwerken bezigheden die in de Nederlanden werden uitgevoerd door gildegebonden bouwmeesters. Huygens en Van Campen hadden inmiddels een andere opvatting over het kunstenaarschap.

- 1p **9** Leg uit wat deze andere opvatting inhoudt.

afbeelding 7, 8 en 9, tekst 4

Jacob van Campen ontwierp ook het Mauritshuis en het Paleis op de Dam, die je ziet op afbeelding 8 en 9. In tekst 4 wordt deze architectuur gekenschetst als 'Hollands classicisme' of 'classicistische barok'.

Deze benaming wijst erop dat de architectuur in de Nederlanden zich in de zeventiende eeuw onderscheidt van de meer uitbundige vorm van barok die in Zuid-Europa de boventoon voert.

- 1p **10** Leg uit waarom deze meer dynamische zeventiende-eeuwse barok in de Nederlanden nagenoeg ontbreekt.

Blok 2 Orpheus

Dit blok gaat over de klassieke mythe van Orpheus en Eurydice, die uitgangspunt is geweest voor allerlei vormen van muziek- en danstheater.

tekst 5

De Romeinse dichter Ovidius (43 voor Chr. – 17 na Chr.) bracht een groot aantal Griekse mythes bij elkaar in de *Metamorfosen*. Het verhaal over Orpheus en Eurydice is hieruit afkomstig.

Rond 1600 wilden geleerden en kunstenaars het klassieke Griekse drama nieuw leven inblazen. Dit leidde tot het ontstaan van een nieuw muziekgenre dat men uiteindelijk opera ging noemen.

Claudio Monteverdi gebruikte het verhaal van Orpheus voor zijn opera *L'Orfeo*, die ook nu nog regelmatig wordt opgevoerd. *L'Orfeo* dankt zijn reputatie onder meer aan de vernieuwingen die Monteverdi aanbracht in de muziek.

- 1p 11 Noem één van die vernieuwingen en leg uit hoe deze bijdroeg aan het succes van de opera.

film 1, tekst 6

In filmfragment 1 zie je een gedeelte uit Monteverdi's *L'Orfeo* in een uitvoering uit 1997. Het is de scène waarin Orpheus Eurydice terughaalt uit de onderwereld.

In de scène is sprake van een innerlijk conflict.

- 3p 12 Geef aan wat dit innerlijk conflict inhoudt. Geef ook aan hoe dit conflict is uitgewerkt in de muziek en in het spel van de acteurs.

film 1

Deze uitvoering is geregisseerd door Pierre Audi, artistiek leider van De Nederlandse Opera. Zijn vormgeving verbindt zich naadloos met het verhaal en met de muziek.

- 2p 13 Leg uit hoe Audi dit heeft bereikt. Betrek zowel het verhaal als de muziek in je antwoord.

tekst 6

Na de *Orfeo* van Monteverdi zijn meer dan zestig opera's gecomponeerd over Orpheus. Ook choreografen, schilders en filmregisseurs hebben dit verhaal als uitgangspunt gebruikt. Het blijft inspirerend vanwege de universele thema's die er in voorkomen.

- 2p 14 Bespreek twee universele thema's in het verhaal van Orpheus.

geluidsfragment 1, tekst 7 en 8

In 1925 schreef de Duitse componist Kurt Weill de cantate *Der neue Orpheus*. In geluidsfragment 1 hoor je daaruit een gedeelte.

Der neue Orpheus past in het modernisme.

- 3p 15 Noem drie manieren waarop je dat in de muziek kunt horen.

geluidsfragment 2, tekst 9

In geluidsfragment 2 hoor je een ander gedeelte uit *Der neue Orpheus*. De inhoud van de tekst wordt verklankt in de muziek.

- 3p 16 Geef van drie coupletten aan hoe de inhoud in de muziek is verklankt.

tekst 7 en 8

Weill vond evenals Bertold Brecht, met wie hij jarenlang zou samenwerken, dat kunst nauw verbonden moest zijn met de maatschappij. Ook tekstschrijver Goll deelde deze visie.

- 2p 17 Leg uit hoe deze visie is uitgewerkt in *Der neue Orpheus*.

film 2

De Orpheus-mythe vormde eveneens een bron van inspiratie voor choreografen. George Balanchine zette zijn ballet *Orpheus* op de gelijknamige muziek van componist Igor Strawinsky. Het ballet ging in 1948 in New York in première.

In filmfragment 2 zie je wederom de scène waarin Orpheus Eurydice terughaalt uit de onderwereld.

- 2p 18 Leg uit hoe Balanchine de inhoud van deze scène vertaald heeft naar dans.

film 2

De wijze waarop Balanchine het verhaal in deze scène heeft verbeeld, is typerend voor het genre 'modern ballet'.

- 2p 19 Geef twee voorbeelden uit de scène waarvoor dat geldt.

film 2

De Amerikaanse beeldhouwer Isamu Noguchi is bekend vanwege zijn vele ontwerpen voor moderne dans. Hij ontwierp het decor, de kostuums en attributen voor Balanchine's *Orpheus*.

Bij Noguchi heeft alles betekenis. Hier draagt het doek op de achtergrond bij aan de betekenis van de scène.

- 2p 20 Noem twee manieren waarop dat gebeurt.

film 3, tekst 10

Ook choreografe Pina Bausch raakte in de ban van het Orpheus-thema. In filmfragment 3 zie je nog eens dezelfde scène uit het verhaal, maar nu in Bausch' dansopera *Orpheus und Eurydike* uit 1975.

Bausch voegt dans toe aan de zang van de opera van Gluck. De manier waarop zij dans en zang combineert, versterkt de inhoud van de scène.

- 2p 21 Leg uit op welke manier zang en dans hier samengaan en leg daarna uit hoe hierdoor de inhoud van de scène wordt versterkt.

film 2, film 3

Je zou kunnen stellen dat de dansstijl van Bausch geschikter is voor de uitbeelding van de Orpheus-mythe dan die van Balanchine.

- 2p 22 Geef een argument voor deze bewering. Betrek beide choreografieën in je antwoord.

Blok 3 De klassieke held

Dit blok gaat over de principes van Aristoteles en de invloed daarvan op de spektakelfilm in de twintigste eeuw.

Het Griekse theater wordt gezien als de bakermat van het westerse theater. Aristoteles heeft hieraan een belangrijke bijdrage geleverd. In zijn boek *Ars Poetica* beschrijft hij de principes die ten grondslag liggen aan de Griekse tragedie.

Voor Aristoteles is het doel van de tragedie een catharsis bij het publiek te bewerkstelligen. Door het zien en ervaren van verschrikkelijke gebeurtenissen moet het publiek gelouterd uit de voorstelling komen. De belangrijkste hartstochten die daarbij een rol spelen zijn *eleos*, wat deernis of mee-lijden betekent en *phobos*: vrees of angst.

- 2p 23 Leg uit hoe *eleos* en *phobos* een catharsis kunnen bewerkstelligen.

Aristoteles schrijft dat bij een tragedie de plot mooier wordt "naarmate zij nog in haar geheel te bevatten is: een adequate grens van de omvang is die, waarbinnen het gelukt is om in een keten van handelingen, die elkaar volgens de waarschijnlijkheid of noodzakelijkheid opvolgen, een omslag (in het lot van de held) te bewerkstelligen van ongeluk naar geluk of omgekeerd..."

- 2p 24 Noem twee aristotelische principes voor theater die hieruit afgeleid kunnen worden.
Leg steeds uit waarom dat principe voor een goede tragedie van belang is.

film 4, tekst 11

Filmfragment 4 is een scène uit *Gladiator* uit 2000 van Ridley Scott. Je ziet de intocht van Commodus, de nieuwe keizer, in Rome.

De intocht moest spectaculair en groots worden weergegeven. De makers hebben daarom met behulp van computeranimatie het oude Rome gereconstrueerd. Verder zijn filmische middelen ingezet om het spectaculaire effect te vergroten. Dat geldt vooral voor de cameravoering.

- 3p **25** Bespreek drie manieren waarop de cameravoering de grootsheid van de intocht versterkt.

film 5, tekst 11 en 12

In *Gladiator* is niet de keizer, maar Maximus de hoofdpersoon. Aristoteles beschreef de belangrijkste eigenschappen van de hoofdpersoon van een stuk. Dit zijn tevens de kenmerken van de klassieke held.

Maximus voldoet aan de eigenschappen van de klassieke held van Aristoteles.

- 3p **26** Bespreek drie eigenschappen van de klassieke held die je uit filmfragment 5 kunt afleiden.

film 5 en 6, tekst 11, 12 en 13

In filmfragment 6 zie je een scène uit *Spartacus* uit 1960 van Stanley Kubrick.

De historische Spartacus werd niet als een klassieke held gezien. Zijn heldendom past meer bij de huidige tijd.

- 2p **27** Leg uit waarom Spartacus voldoet aan het hedendaagse beeld van een held. Geef ook aan waarom Maximus uit *Gladiator* minder voldoet aan dat beeld.

film 7

In filmfragment 7 zie je een scène uit *300* uit 2007 van Zack Snyder. Deze film gaat over de historische strijd van driehonderd Spartanen, die omstreeks 480 voor Chr. gedurende drie dagen een enorme overmacht van het Perzische leger tegenhielden bij Thermopylae in Griekenland.

Om de inhoud te versterken maakt de regisseur gebruik van uitvergroting of overdrijving.

- 3p **28** Noem drie manieren waarop hij dat hier heeft gedaan.

afbeelding 10, film 7

300 bestond eerst in stripvorm en is daarna pas verfilmd. De verfilming wijkt sterk af van gangbare stripverfilmingen uit Hollywood, zoals *Superman*, *Batman*, *Spiderman*.

In *300* is de beeldtaal van de strip de beeldtaal van de film geworden. Dit kan postmodern genoemd worden.

- 2p **29** Geef hiervoor twee argumenten.

Regisseurs van spektakelfilms laten zich graag inspireren door de tragische held uit de klassieke oudheid.

Spektakelfilms moeten een zo groot mogelijk publiek aanspreken.

3p **30** Geef drie redenen waarom de klassieke held zich goed leent voor dit doel.

De klassieke oudheid wordt als bron gezien voor de huidige westerse beschaving. Deze bron is zo vaak aangehaald, geïnterpreteerd en verwerkt, dat het lijkt of we een juist beeld hebben van die klassieke oudheid.

2p **31** Geef twee argumenten waarom deze bewering discutabel is.

Bronvermelding

De in dit examen gebruikte bronnen zijn vermeld in het examen zelf en/of in het correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.